

**МУҲАММАД АВФИЙ БУХОРИЙ ҲИКОЯТЛАРИНИНГ ПЕДАГОГИК
ТАСНИФИ ВА УЛАРДАН ЗАМОНАВИЙ ЁШЛАР ТАРБИЯСИДА
ФЙДАЛАНИШ**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2022.89.54.017>

Умарова Ситора Мухлисовна

Бухоро давлат университети таянч докторанти

Аннотация. Ушбу мақолада Муҳаммад Ауфи Бухорий ҳикояларининг айрим педагогик таснифлари берилган ва таҳлил қилинган. Замонавий ёшларни тарбиялашда улардан фойдаланиш шакллари кўрсатилган. Бундан ташқари, Убайд Законий ва Али Сафийнинг маънавий мероси билан бир қатор қиёсий таҳлиллар олиб борилади.

Калит сўзлар. Тарбия турлари, Али Сафий, Убайд Зоконий, ибратлилик, маънавият, ахлоқий тарбия, хулқ-атвор, одамийлик, ҳазил, ҳикоятлар, тарбиявий категориялар.

**ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ДУХОВНОЕ НАСЛЕДИЕ
МУХАММЕДА АВФИЯ БУХАРИ И ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В ВОСПИТАНИИ
СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ**

Умарова Ситора Мухлисовна,

базовой докторант Бухарского Государственного Университета

Аннотация. В данной статье даны и проанализированы некоторые педагогические классификации рассказов Мохаммада Ауфи Бухари. Показаны формы их использования в воспитании современной молодежи, а также проведен сравнительный анализ с духовным наследием Убайда Закани и Али Сафи.

Ключевые слова. Воспитания, виды воспитания, Али Сафи, Убайд Зокони, образцовость, духовность, нравственное воспитание, поведение, человечность, справедливость, юмор, рассказы, категории воспитания.

**PEDAGOGICAL CLASSIFICATION OF MUHAMMED AVFIY BUKHARI'S
SPIRITUAL HERITAGE AND THEIR USE IN THE EDUCATION OF MODERN
YOUTH**

Umarova Sitora Mukhlisovna

base doctoral student of Bukhara State University

Abstract. In this article, some pedagogical classifications of Mohammed Aufo Bukhari's stories given and analyzed. The forms of their use in the education of modern youth are shown. In addition, some comparative analyzes are made with the spiritual heritage of Ubayd Zakani and Ali Safi.

Key words. Types of education, Ali Safi, Ubayd Zokoni, exemplariness, spirituality, moral education, behavior, humanity, humor, stories, educational categories.

Муҳаммад Авфийнинг «Жавомеъ ул-ҳикоёт» тўплами халқнинг доно кишилари томонидан айtilган ҳикматли сўзлар, ҳикоят ва ривоятлар, кишиларнинг фазилатларини мактаб, иллатлари, илмсизлиги ва бадахлоқлиги устидан энгил кулги орқали танқид остига олинган латиғалари билан қимматли эканлиги маълум. Чунки муаллиф шахс маънавий-ахлоқий тарбияси, дунёқарашига таъсир этишда дидактик мазмунга эга бўлган панд-насихатни лўнда ва мазмунли қилиб етказишнинг қулай воситалари – ҳикоят, ривоят, кичик ҳикоят, латиға мисолида ифодалаган. Авфий тилининг ўқимишлилиги берилган ғоя ва фикрларнинг шахс онгига таъсирини кучайтиради, мустақил хулосага келиш жараёни тезлаштиради. Тарихдан аёнки, оддий халқ ҳамиша жозибали ҳикоятлар ва чуқур маънога эга энгил сатира ҳамда юморга эҳтиёж сезган. Ушбу анъана ҳар бир мутафаккирларимизнинг ижод маҳсулида учрайди, ҳатто комусий алломаларнинг илмий асарлари ҳам бундан ҳоли эмас.

Авфий каби оддий бир халқнинг ҳақ-ҳуқуқлари учун ўтқир сўзи билан майдонга келган мутафаккирлар қаторига ундан олдин ва кейин яшаган кўплаб алломаларни келтириш мумкин. Жумладан, Убайд Зоконий ҳамда Фахриддин Али Сафийлар ушбу майдонга келишди. Улар тўплаган ва ёзган ҳикоятларида асосий ғоя кулги воситасида берилди. Бунда инсоннинг энг яхши хусусияти (кулги) куч-қудратини намойиш этади, пасткашлик ва тубанликлардан юқори тутиб, олийжанобликка яқинлаштиради, инсон табиатини

поклайди, уни жисмонан кувноқ ва рухан бақувват қилади. Муаллифлар ҳикоятларда бош қахрамонлар сифатида асосан, сарой аъёну ақобирлари, шоҳлару вазирлар ҳаёти, зулмкор ер эгалари, судхўрлар, бойлар, мулла ва эшонлар, қози ва амалдорлар, хонлар, мазлум халқ ҳақида ҳикоя қилишган. Аммо шундай бир мураккаб замону вазиятларда ҳам халқ ўз донишмандлиги, ўткирлигини намоён эта олганлигини ҳикоятларни ўрганиш давомида инсон руҳида бўладиган тетиклик, кўтаринкилик, чиройли яшашга нисбатан иштиёқнинг пайдо бўлиши, ўз тарихини чуқурроқ ўқиб англашга нисбатан кизиқишнинг ортиши жараёнида намоён бўлади. Бунда:

- нафс;
- текинхўрлик;
- ахлоқий тубанлик;
- мунофиқлик;
- такаббурлик;
- зиқналик ва очкўзлик;
- юзсизлик каби иллатлар объект сифатида яққол кўзга ташланади.

Ҳар учала мутафаккир ҳам айни бир умумий хусусиятларга эгалар. Гарчи улар бир-бирларидан бир аср кейин (12-13, 13-14, 15-16 асрл.) яшаб ўтишган бўлишса-да, улар манавият ва маърифат бобида ягона муҳит ва бир заминда шаклланишган. Муҳаммад Авфий, Убайд Зоконий, Фахриддин Али Сафий ҳикоятларининг асосий қисмини тарихий ҳикоят ва ривоятлар, уларда иштирок этган тарихий қахрамонлар ташкил этади. Улар томонидан ёзилган, ёзиб олинган ва тўпланган ҳикоят, ривоятлар тарихий воқеалардан дарак бериб, уларни янада жозибали ҳамда жонли тасвирлайди; ўтмишда ўтган шахслар ҳақида аниқ ва нодир маълумотларни келгуси авлодга етказиб беришга хизмат қилади. Ўзларининг айнан шундай муштарак жиҳатлари орқали ушбу мутафаккирлар олтин ўрта асрларнинг серқирра ижодкорлари сифатида майдонга келишди.

1-жадвал

Муҳаммад Авфий, Убайд Зоконий, Али Сафий ҳикоятларида келтирилган асосий образлар ҳамда уларнинг маънавий-ахлоқий тарбия категориялари мазмуни

№	Асар	Ҳикоятлардаги асосий қахрамонлар	Ҳикоятларда келтирилган образлар	Ҳикоятларда тарбия категориялари мазмуни
1.	Муҳаммад Авфийнинг «Жавомеъ ул-ҳикоеъ» асаридан	Анушервон, Афлотун, Яздигурд, Баҳромғур, Нўмон Мунзир, Кисро, Хусрав Парвез, Арасту, Бузургмеҳр, амир Наср Ахмад Сомоний, Малик Муҳаммад, Букрот, Искандар, Букрот, ҳаким Шан, Хорун ар-Рашид, Ҳотамтой, Маҳмуд Ғазнавий, султон Масъуд, Ҳинд подшоҳи, Гушгасп, Бехрўз ва Рўзбех, Абу Саомат, Муҳаммад Бади Уқайлий, Мархума, Маҳмуд Сабуктегин, Абу Наср, Муҳсин Танухий, шайх Аббос, Абдумалик Марвон, Абу Тамом, Зайд бин Мусо.	дарвеш, вазир, гулом, муаллим, рикобдор, хонсолор, ҳазина кўриқчиси, ҳаким, йўловчилар, мўйсафид, доно чол, қовоғари ва чумоли, ўғри, кўфалик ҳасис, басралик ҳасис, шогирдлар, Ҳаж зиёратчиси, кампир, ўйинқароқ шахзода, доя, росу, шер, боғбоннинг ўғли, ҳасис ва сахий, кул, заргар, содда, мунажжим, канизак, ашулачи киз, кул, Ҳожа, савдогар, яхудий, кози, шахзода, Чин шоҳи, бахил киши.	оддий аҳоли, халқ орасидаги инсонпарварлик ғоялари, юксак ахлоқий нормалар, тарбиянинг барча турларига оид намуналар-ёлгон, таъма, зиқналик, золимлик, мунофиқлик, нафси бузуклик, адоват, илмсизлик ва х.к.

		кўпайтириш, савдо-сотик муносабатларини тўғри ташкил этиш ва ҳ.)ни ташкил этиш кўникма ва малакаларини шакллантиришдан иборат педагогик жараён.	
4.	Жисмоний тарбия	Ўқувчиларда жисмоний ва иродавий сифатларни шакллантириш, уларни ақлий ва жисмоний жиҳатдан меҳнат ҳамда Ватан мудофаасига тайёрлашга йўналтирилган педагогик жараён: ижтимоий тарбия тизимининг муҳим таркибий қисми.	енгилтаклик ва шитобкорлик бошдан кўзни жудо қилур;
5.	Жинсий тарбия	Ўзида шахсни жинсий жиҳатдан чиниқтириш, уларни тозалик ва озодаликка ўргатиш, ўз соғлиги учун ғамхўрлик қилиш ва масъулиятли бўлишни таъминлашга қаратилган педагогик фаолият мазмуни.	ҳар кишининг нафси бузилиб айниса, кўнглида софлик бўлмаса, хоҳ шоҳга тегишли ёки у оддий инсон уни ҳеч бир тўсиқ билан тутиб туриб бўлмас;
6.	Нафосат тарбияси	(эстетик тарбия – лотинча “эстетико” гўзалликни ҳис қиламан)- ўқувчиларни воқелик, табиат, ижтимоий ва меҳнат муносабатлари, турмуш гўзалликларини англаш, идрок этиш ва тўғри тушунишга ўргатиш, уларнинг бадий дидини ўстириш, уларда гўзалликка муҳаббат уйғотиш, улар томонидан гўзалликни яратиш қобилиятларини тарбиялашга йўналтирилган педагогик жараён; ижтимоий тарбиянинг муҳим таркибий қисми.	Шошқалоқлик – ранж ва бекарорликни келтирур, сабр ва матонат муродга етказур; оқида хотиннинг фикридан эзгулирок истездод йўқ; киши уй-жойини гўзаллаштириб бойликлар билан тўлдириш баробарида қалбини ҳам хайр ва муруватга тўлдирсин; одамларга нисбатан муҳаббат ёки нафрат улардан воз кечишга сабаб бўлолмайди;
7.	Оила тарбияси	Ота-оналар (ёки бола камолоти учун масъул шахслар) томонидан ташкил этилувчи ҳамда фарзандларни ҳар томонлама етук, соғлом этиб тарбиялашга йўналтирилган педагогик жараён.	ҳар бир ота ўз ўғлини хато қилишдан албатта қайтармоғи лозим; меҳмонга ипак тўшакдан жой қилиб беришдан аввал, унинг қорнини тўйғазмоқ афзал; яхши инсонлар билан дўсту ҳамсуҳбат бўлишдан яхши ва ёмонлар билан ҳамнишину ҳамтовок бўлишдан ёмон иш йўқ дунёда;
8.	Фуқаролик тарбияси	Фуқаролик тушунчасининг моҳиятини англашиш орқали ўқувчиларда юксак даражадаги фуқаролик маданиятини шакллантириш, уларни халқ, Ватан, жамият учун фидойий фуқаролар этиб тарбиялашдан иборат.	агар кўшнилardan бири хусуматда бўлса, бошқасининг хиёнат қилмоғи муқаррар;
9.	Экологик тарбия	Ўқувчиларга дастлабки экологик билимларни бериш,	

		уларнинг мавжуд экологик билимларини бойитиш, уларда табиат ва атроф-муҳит муҳофазасини ташкил этиш кўникма ва малакаларни шакллантиришга қаратилган педагогик жараён.	
10.	Меҳнат тарбияси	Шахсга меҳнатнинг моҳиятини чуқур англашти, уларда меҳнатга онгли муносабат, шунингдек, муайян ижтимоий-фойдали ҳаракат ёки касбий кўникма ва малакаларини шакллантиришга йўналтирилган педагогик фаолият жараёни; ижтимоий тарбиянинг таркибий қисми.	касб-хунардан келадиган даромадга эҳтиёж бўлмасда, ҳатто зодагонлар ҳам касб-хунар ўргансин;
11.	Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси	Ёшларни ватан ҳимояси ҳамда ҳарбий мудофаага тайёрлаш, уларда фавқулодда ҳолатларда ҳарбий мудофаани ташкил этиш кўникма ва малакаларини шакллантиришга йўналтирилган педагогик жараён.	давлат бошқарув ишларида сабр ва матонат билан иш тутмоқлик, шитобкорликдан йироқ бўлмоқлик мувофиқ; икки қилич бир қинга сиғмаганидек, икки ҳукмдор бир мамлакатга сиғмайди;
12.	Ҳуқуқий тарбия	Шахс томонидан ўзлаштирилган назарий-ҳуқуқий билимлар негизда ҳуқуқий фаолиятни ташкил этиш кўникма ва малакаларини ҳосил қилиш, унда ижобий ҳуқуқий сифатларни қарор топтириш ва ҳуқуқий маданиятни шакллантиришга йўналтирилган педагогик жараён.	
Хулоса. Одамзоднинг табиати, ахлоқи унинг билан бирга туғилиб вояга етади. Аммо яхши ахлоқни ҳам, ёмон ахлоқни ҳам вояга етказиб, такомиллаштирувчи тарбиядир. “Ҳотам ва унинг биродари” ҳикоятидан			

Муҳаммад Авфийнинг “Жавомеъ ул-ҳикоёт ва лавомеъ ур-ривоёт” асарида маънавий-ахлоқий тарбияга оид қарашларининг педагогик мазмун-моҳиятини асардаги шахснинг шаклланиши, маънавий-ахлоқий тарбияга оид қарашлар, шахс шаклланишига таъсир этувчи омиллар, мутафаккирнинг тарбия турлари, ахлоқ, хулқга оид қарашлари ва уларнинг намоён бўлиш шакллари, маънавий-ахлоқий тарбия мезонлари сифатида таснифлаш имконини беради.

“Жавомеъ ул-ҳикоёт ва лавомеъ ур-ривоёт” асаридаги ҳикоятлар мазмунида келтирилган тарбия жараёнига оид илғор ғоя, қарашлар ва фикрлардан педагогика таълим йўналишидаги умумий педагогика, педагогика назарияси ва тарихи, ижтимоий педагогика, оила педагогикаси, киёсий педагогика, педагогик аксиология, педагогик фикрлар тараққиёти фанларини ўқитиш жараёнида фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади.

Адабиётлар.

1. Ҳикоят ва ривоятлар. Убайд Зоқоний, Муҳаммад Авфий, Фаҳриддин Али Сафий, Абул Фароҳ. Тўпловчи ва тарж. Кибриё Қаҳҳорова. –Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983. – 240 б.

2. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarixi. Darslik. – Т., 2005. – 304 б.

3. Олимов Ш.Ш. Маънавий-ахлоқий тарбия асослари. Монография. –Т.: Fan va texnologiya, 2015.– 228 б.

4. Маматқулова Р. Миллий маънавий мерос асосида университет талабаларида хулқ-оқибат фазилятларини тарбиялаш: Пед.фанл.номз. ... дисс. – Т., 1995. – 220 б.

5. Sir H.M.Elliot. By John Dowson, M.R.A.S., The history of India by its own historians. –London: “Trubner and co., 60, paternoster row”, 1869. – 600 P.

6. Фрай, Ричард Нелсон. Бухара в средние века. На стыке персидских традиций и исламской культуры. Издат. «Центрополиграф», 2016 г. – 223 стр.

7. Tesis Doctoral. Los espejos de príncipes en el «Javame al-hekayat va lavame alravayat» de Sadid-al-Din Mohammad Awfi: estudio, clasificación y adaptación al castellano de los relatos protagonizados por autoridades políticas memoria para optar al grado de doctor presentada por Joaquín Rodríguez Vargás. Director Soha Abboud Haggag Madrid, 2016, 548.- 15.